

SOSYAL REFORMA KARŞI BİREYSEL TEDAVİ: YÜZYILLIK TARTIŞMANIN NEDENLERİNE İLİŞKİN BİR DENEME

Social Reform Versus Individual Treatment: Opening a Window to the Reasons of One Hundred Year Debate

Fatih ŞAHİN

Dr., H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu
Araştırma Görevlisi

Yazının Geldiği Gün: 12.09.1999

ÖZET

Yüzyıl sonra dahi, sosyal hizmet mesleğinin temel amacı konusunda tartışmalar devam etmektedir. Bireysel tedavi mi yoksa sosyal reform mu, uyum mu yoksa sosyal değişme mi, mikro sosyal hizmet uygulaması mı makro sosyal hizmet uygulaması mı, self-determinasyon mu yoksa sosyal adalet mi? Bu makale, bu yanlış sorulara neden olan ve yazar tarafından, mesleğin gelişim parametreleri, uygulandığı toplumsal koşullar ve toplumla olan ilişkisi olarak kavramsallaştırılan faktörleri açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar sözcükler: Sosyal reform, bireysel tedavi, sosyal adalet

SUMMARY

After 100 years, there are still debates about the basic goal of social work profession. Is it individual treatment or social reform, adjustment or social change, micro social work practice or macro social work practice, self-determination or social justice? This article tries to explore the factors causing these false questions which are conceptualized by the author as parameters of the conditions in which social work emerge, societal context in which social work practised and its relation with the society.

Key words: Social reform, individual treatment, social justice

GİRİŞ

Sosyal hizmet mesleği, yüzyıllık evrimini henüz tamamladığı şu günlerde dahi mesleğin misyonuna ilişkin temel bir tartışmayı hararetle sürdürmektedir. Bu tartışmanın bir kutbunda sosyal hizmetin temel yaklaşım biçiminin "klinik uygulama ve

temel amacının bireye yönelik tedavi" olduğunu ileri sürenler yer alırken diğer kutupta sosyal hizmetin temel amacının "sosyal reform" olduğunu savunanlar yer almaktadır. (Haynes, 1998, 501; Arawomitz, 1998, 512; Dean, 1994, 427; Greene ve Knee, 1996, 553).

Yüzyılın başından bu tarafa işlevselliğini sürdüren sosyal hizmet, insan ve toplum gelişimini, kendi kaderini tayin hakkını ve sosyal adaleti gerçekleştirmeye çabalamaktadır (Abramowitz, 1993, 6).

Bu makalede, sosyal hizmet mesleğinin gelişim sürecinde büyük yer tutan bireysel tedavi-sosyal reform tartışması (individual treatment-social reform debate) bu tartışmaya yol açan faktörler açısından incelenmektedir. Bu amaçla, sosyal hizmetin gelişimi ve tanımlarını incelemek faydalı olacaktır.

SOSYAL HİZMETİN GELİŞİMİ VE TANIMLARI

Sosyal hizmet mesleği, sosyal refah kurumunun insan yaşamı içerisinde artan düzeyde işlevsellik kazanmasının ürünüdür. Kut (1988, 8-9)'un da belirttiği gibi, sosyal hizmetin bir meslek olarak sosyal refah sistemi içinde yerini alması, sosyal refah kurumunun gelişmesinden sonra gerçekleşmiştir. Sosyal hizmete ihtiyaç duyulmasının temel nedenleri arasında refah sistemi içinde yer alan hizmetlerin, belirli bir gelişme aşamasında, mekanik düzenlemelerden çok insancıl değerleri gerektirmesi ve bu hizmetlerin amacına ulaşabilmesi için bir takım bilgi, beceri ve davranışların gerekli olduğuna inanılması sayılabilir.

Sosyal hizmet mesleği, sosyal refah alanı içerisinde görev alan bazı meslek, disiplin ve kurumların, yaşam ve insan sorunlarının değişip farklılaşmasıyla yetersiz kalabilmesi sonucunda ortaya çıkmış bir meslektir. İnsan ihtiyaçlarını bir bütün olarak gören sosyal hizmet, meslekleşme sürecinde kimi zorluklar ile karşılaşmıştır. Bu güçlüklerin temelinde ise, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın insanlık tarihi kadar eski bir uygulama oluşu gelmektedir. Böyle bir uygulamaya bilimsel içerikli mesleki bir oryantasyon kazandırmak kolay olmamıştır (Kut, 1988, 9).

Sosyal hizmet mesleğinin literatürü incelendiğinde, herkesçe kabul gören tek bir tanıma rastlanamamasına rağmen varolan tanımlar aynı öğeleri içermektedir. Sosyal hizmet tanımları incelendiğinde, sosyal hizmetin, bilgi tabanına dayalı, yöntemleri olan ve sosyal refah sisteminin kaynaklarını kullanan bir meslek olduğu anlaşılmaktadır. Rein (1970, 15)'a göre sosyal hizmet mesleğinin gelişimini engelleyen nedenlerden biri de sosyal hizmet mesleğinin tanımlanmasındaki zorluktur.

Pincus ve Minahan (1973, 9)'a göre, sosyal hizmet uygulamasının odağı, insanlar ve kaynak sistemleri arasındaki etkileşim ve bağlantılar ile birey ve sistemlerin işlevselliğinde karşı karşıya kalınan sorunlardır. Onlara göre, sosyal hizmet;

"İnsanların, yaşam amaçlarını, stres ile başetmelerini, özlem ve değerlerini gerçekleştirme becerilerini etkileyen insan ve çevresi arasındaki etkileşimle ilgilidir. Sosyal hizmetin amacı, bu yüzden, (1). insanların

problem çözme ve başetme kapasitelerini geliştirmek, (2). insanlara, kaynak, hizmet ve şanslar tanıyan sistemler ile insanları bağlantılandırmak, (3). bu sistemlerin etkili ve insancıl çalışmasını geliştirmek, (4). sosyal politikanın geliştirilmesine ve ilerletilmesine katkı vermek" olarak ifade edilebilir .

Schwartz'a göre sosyal hizmet uzmanı birey ile toplum arasında uzlaştırıcıdır. Gordon'a göre birey ve çevresi arasında uyum sağlar. Bartlett'e göre ise, bireyin başetme kapasitesi ile toplumun istemleri arasında denge sağlamaya yönelir. Sosyal hizmet uzmanları, bazen bireylere yönelik doğrudan değişme stratejilerine, bazen çevreye yönelik doğrudan değişme stratejilerine, bazen de birey ve çevre arasındaki etkileşime yönelik doğrudan değişme stratejilerine yönelebilir. Fakat her durumda, bu stratejiler birey-durum (person-situation) etkileşiminin doğasını değiştirmeye yönelir. Değişme, sosyal hizmetin mesleki müdahalesinin odağı olduğu gibi, sosyal hizmetin kendisi de bir değişme ajanıdır (Compton, Galaway, 1979, 5-7).

Görüldüğü gibi, sosyal hizmet mesleğinin odağı, bireylerin toplum içindeki işlevsellik yeteneğini etkileyen birey ve çevresi arasındaki (çevresi içinde birey) etkileşimdir (Kut, 1988; Pincus, Minahan, 1973). Sosyal hizmet insanlara;

1. İhtiyaç duydukları ve hakları olan kaynaklara ulaşmalarında,
2. Problem çözme kapasitelerini geliştirmelerinde,
3. Müracaatçılara hizmet sunularının gelişimlerini destekleme yolu ile

çalıştıkları örgütlerin gelişmesini teşvikte,

4. Özel ve kamu kurumlarında sosyal, sağlık ve çevresel politikaları etkileyerek destek sağlar (Pincus, Minahan, 1973).

Görüldüğü gibi, sosyal hizmet, kendini bireyin sosyal işlevselliği ve çevresi ile olan etkileşimi temelinde değişme ajanı olarak tanımlamaktadır. Böylesi bir işlevi yüklenen sosyal hizmet amacını nasıl gerçekleştirmektedir?

SOSYAL HİZMET SOSYAL İŞLEVSELLİĞİ NASIL ARTIRIR?

Sosyal işlevsellik; bireyin yaşadığı toplumun ve ait olduğu birincil ve ikincill grupların üyesi olmasından kaynaklanan çeşitli rollerin yerine getirilmesi için gerekli olan işlevlere işaret etmektedir (Kut, 1988, 22). Esasen, bireyin sosyal işlevselliğini artırmak açısından tarihi yönden iki ayrı yaklaşım, sosyal hizmet girişimlerinin karakteristiği olmuştur. Bu yaklaşımlardan birincisi sosyal reform, ikincisi ise bireysel tedavi üzerine ağırlık vermiştir. Sosyal çevre üzerine ağırlık veren reform yaklaşımı, bireylerin uygun yaşam koşullarına sahip oldukları takdirde işlevselliğinin otomatik olarak gelişeceği sayılına dayanmaktadır. Ruh sağlığı akımı ise, sosyal koşullar kadar ruhsal durumların da sosyal işlevselliği etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Sosyal hizmetin daha sonraki gelişmeleri, reform yaklaşımından vazgeçme ve sosyal koşulları kısmen dışarıda bırakarak ruhsal durumlara gösterilen ilgi ile karakterize edilmiştir. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak sosyal hizmet uzmanı,

psikiyatristi mesleki bir model olarak kabul etmiştir. Yirminci yüzyıldaki politik ve sosyal ortam ve bireyin kendi kaderi için sorumlu olduğu Amerikan görüşüne çok fazla değer verme eğilimi, sadece reformcu yaklaşımın cazibesini yok etmekle kalmamış, aynı zamanda, sosyal hizmet tarafından ruh sağlığı görüşlerinin çabuk kabulü ve benimsenmesi için uygun bir ortam da sağlamıştır. Daha yeni bilgi alanlarına verilen önem, sosyal hizmetle biyolojik, hatta duygusal gelişme arasında ilgi kurduğu gibi, psikolojideki mevcut bilgiyi kullanmaya ilişkin eğilimi de teşvik etmiştir (Kut, 1988, 25-26). Sosyal hizmetin, mesleğin temel amacına ilişkin bu ikili (bireysel tedavi-sosyal reform) kavramsallaştırması, yüzyıllık mesleki evrimden sonra bile temel bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir (Haynes, 1998, 501; Abramovitz, 1993, 6).

Yaşam içerisinde insan, pek çok problem ile karşı karşıya kalır. Sosyal hizmet de, insan problem ve ihtiyaçları ile ilgilenen bir meslek ve disiplin olarak bu durumlarla başetmeye yönelik profesyonel uygulama biçimlerini kendi felsefe, değer ve ilke sistemi içerisinde üretme yoluna gitmiştir. Bu uygulama biçimleri, mesleğin yöntemleri çerçevesinde mikro sosyal hizmet uygulamaları (micro social work practice) ve makro sosyal hizmet uygulamaları (macro social work practice) olarak ikiye ayrılmaktadır. Mikro sosyal hizmet uygulamaları, birey ya da küçük bir grubun üyesi olarak birey üzerinde odaklaşır ve çevresel stres ile başetmesinde bireye yardıma yönelir. Mikro sosyal hizmet uygulamalarına, sosyal kişisel çalışma,

sosyal grup çalışması örnek olarak verilebilir. Makro sosyal hizmet uygulamaları ise, birincil olarak toplum ve geniş sosyal sistemlere yönelen ve amacı bu sistemlerde değişiklik yaratmak olan uygulamalar olup bireylerin sosyal işlevselliğinin, içinde yaşadığı koşulların (durumun) uygulanlaştırılması yolu ile de artırılabilceği inancına dayalıdır. Makro sosyal hizmet uygulamalarına , toplum organizasyonu, sosyal refah politikası oluşturma ve planlama örnek verilebilir (Compton, Galaway, 1979, 10). Görüldüğü gibi gerek makro gerekse mikro sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmetin mesleki etkinliğinin odağı ya birey ya da durumdur.

Sosyal hizmet, bireyin sosyal işlevselliği ve çevresi ile olan etkileşimi odağına yönelik bir meslek ve disiplin olarak neye yönelmektedir? Bireysel değişme stratejilerine mi yoksa, çevresel değişme stratejilerine mi? Uyuma mı ya yoksa değişmeye mi? Self-determinasyona mı yoksa sosyal adalete mi? Bu soru üzerinde, sosyal hizmetin mesleki ve disipliner gelişimi içerisinde sıklıkla durulmuştur (Rein, 1970). Neden-işlev tartışması (cause-function debate) olarak adlandırılan bu tartışma, sosyal hizmet uzmanlarının, müracaatçılara, kendilerini içinde buldukları sosyal durumları kabul etmelerinde mi (ya da bu duruma uymalarında mı) yoksa toplumun kendisinin de değişime katılması yolu ile müracaatçıların sosyal durumlarıyla başetmeleri açısından mı yardım etmeleri (ya da değiştirmeye çabalamaları) gerektiği üzerinedir. Mesleki uygulamalarda birey üzerinde mi yoksa durum üzerinde mi odaklaşılacağı tartışması süre gel-

mektedir (Wyers, 1991, 241). Sosyal hizmetin misyonu ve felsefi gelişimi açısından yanıtları açık olan bu soruları, bu soruların sorulmasına neden olan faktörler açısından incelemek önemli hale gelmektedir. Bu faktörler, yazar tarafından, mesleğin gelişim parametreleri, uygulandığı toplumsal koşullar ve toplumla olan ilişkisi olarak kavramsallaştırılmaktadır.

NEDEN YANLIŞ SORU? (BİREYSEL TEDAVİYE KARŞI SOSYAL REFORM)

Sosyal hizmet, tüm diğer meslekler gibi, insanların yaşamında önemli olarak atfettiği amaçları gerçekleştirmek ister. Wakefield (1988, 190)'in *organize eden değerler* olarak adlandırdığı ve meslekleri birbirinden ayıran amaçlar sosyal hizmet açısından nedir?

Bu soruya cevap vermeye yönelik çabalar, sorunun yanıtını mesleğin ortaya çıkış çizgisinde aramışlardır. Jones (1985), liberal demokrasilerde sosyal refah sistemlerinin ortaya çıkışını, **özgürlük** ve **eşitlik** güçleri arasında bir dengelenme oluşturmaya yönelik pragmatik çabalarda görmektedir. Çeşitli sosyal refah sistemi parametreleri içerisinde gelişmiş bir meslek olarak sosyal hizmet, amaçlarını, Rawls'un teorisi ile de uyumlu olarak, birkaç değer terimi ile tanımlamıştır. Sosyal hizmetin iki temel değeri, "sosyal adalet" (social justice) ve "kendi kaderini tayin hakkı" (self-determination)'dir. Nitekim sosyal hizmetin rol ve müdahalelerine ilişkin olarak yapılan çalışmalar iki sınıflandırmayı ortaya çıkarmıştır:

1) Sağlık bakımı, beslenme, barınma, gelir, eğitim ve çalışma gibi temel sosyal yararların yoksun gruplara ulaşmasını sağlamada birincil rol alma,

2) İnsan onuruna atfedilen büyük değer doğan bir sonucu olarak müracaatçının self-determinasyon hakkına bağlılık.

Wakefield (1988)'e göre, bu iki amaç, sosyal hizmet mesleğinin eşsizliğini tanımlamaktadır. Wakefield (1988), bir mesleği diğerinden ayıran özelliğinin, onun teknolojisinden ziyade amaçlarının eşsizliğinde yatışını belirtmektedir. Sosyal hizmet mesleği amaçlarını, kendi kaderini tayin hakkı ve sosyal adalet ile kavramsallaştırmaktadır. Sosyal hizmetin amaçlarını açıklamaya ilişkin Wakefield'in önerisi, Rawls'un liberal demokrasilerde toplumsal anlaşma terimlerini yorumlayışından kaynaklanmıştır. Rawls'un dağılım teorisi (Figueira 1993; Rawls, 1971), liberal demokrasilerde savunulan potansiyel çelişkili iki ilkenin uzlaştırılmasına ilişkin bir çaba olup adalet kavramına ilişkin üretilen eşitlikçi yaklaşımlardandır (egalitarian perspectives). Bu iki ilke, "özgürlük" ve "eşitlik"tir. Bu çelişkinin örnekleri, herhangi bir ilkenin peşine tamamen düşüldüğünde daha da açıklıkla gözükür. Tarihte, ne zaman çok ileri derecede "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" dönemi yaşansa, bu dönemin en büyük eşitsizlikleri üreten dönem olduğu görülmüştür. Tersine, kimi sosyalist ülkelerde geliştirilen gelirin yeniden dağılımı çabaları tipik olarak bireysel özgürlüğü baltalamaktadır. Rawls dağılım teorisi ile özgürlük ve eşitlik arasında karşılıklı dayanışma oluşturmayı a-

maçlamaktadır. Rawls, belirli sosyal yararların, bireysel amaçları elde etmek için gerekli olduğunu savunmaktadır. Kişisel özgürlüğü garanti etmek açısından temel sosyal yararların dağılımında eşitlik zorunludur. Yararlar, sosyal olmanın ölçütlerini karşılar. Çünkü yararlar doğanın değil toplumun dayalı olduğu sosyal uzlaşmanın ürünü olup sosyal olarak var edilmişlerdir. Fiziksel varlığı sürdürmek ve sosyal katılım yararlarına bağlı olduğu için yararlar temel kabul edilir. Bu yararlar listesinde, beslenme, barınma, sağlık bakımı, eğitim ve çalışma yer alır. Rawls'a göre, sadece bu yararlarla ulaşmak açısından eşit fırsat koşulu (mesleki terminoloji ile *sosyal adalet*) bireysel tercih özgürlüğünün (mesleki terminoloji ile self-determinasyonun) pratiği olarak ele alınabilir (Rawls, 1971). Liberal demokrasilerde gelişmiş bir meslek ve disiplin olarak sosyal hizmet, içinde var olduğu sistemin aksaklıklarını birey ve toplum refahı yönünde değiştirmeye ve geliştirmeye yönelmektedir. Bu ise açıkça, liberalizmin temel değeri olan özgürlüğün yanına sosyal eşitliği koymayı gerektirmektedir. Nitekim, sosyal hizmet tüm uygulamalarında özgürlük ve sosyal eşitliği birey ve toplum düzeylerinde sağlamaya yönelmektedir. Esasen, bir müracaatçı sistemi düzeyinde self-determinasyon hakkı özgürlük; temel sosyal yararlardan faydalanma hakkı ise sosyal adalet ile rahatlıkla bütünleştirilebilir. İşte bu noktada sosyal hizmet, felsefi yapısı içerisinde özgürlük karşılığı self-determinasyonu, eşitlik karşılığı ise sosyal adaleti yerleştirmiştir ve bu iki temel değeri birey ve toplum yaşamında gerçekleştirmeye yö-

nelmektedir. Her sosyal hizmet müdahalesinde hem müracaatçı sistemlerinin sosyal işlevselliğini artırmak açısından self-determinasyonları sağlanmaya çalışılmakta hem de self-determinasyonu gerçekleştirebilmelerine olanak sağlayacak toplumsal koşullar sağlanmaya çalışılmaktadır. Esasen, böylesi bir çaba kendi içerisinde çelişkili gibi gözükmemektedir. Çünkü, aynı zaman ve mekan boyutunda varolan tüm insanların sınırsız bir biçimde self-determinasyon haklarını kullanmalarını sosyal adalete zarar verebilmekte örneğin kimi insanlar özgürlüklerini ve kişisel becerilerini kullanarak sosyal kaynak ve güç dağılımından daha avantajlı konumlar elde edebilmektedir. Bununla beraber, sosyal eşitlik anlamında herkesin mutlak anlamda eşit koşullara sahip olması ise bireylerin özgünlüklerini törpüleyebilmektedir. İşte sosyal hizmet bu son derece hassas noktada vücuda gelmektedir. Hem birey ve toplumların özgünlükleri, girişim güçleri ve self-determinasyonlarına vurgu yapılarak sosyal işlevselliğin geliştirilebileceğine inanılmakta hem de sosyal işlevselliğin yaşama geçirilmesinde sosyal adalet koşullarının varlığına büyük önem atfedilmektedir. Bir başka deyişle, sosyal adalet anlamında eşit fırsat ve koşullara sahip olmayan bir müracaatçı sistemine self-determinasyonu kullanmanın getirebileceği yarar sınırlı olarak addedilirken mutlak sosyal eşitliğin birey ve toplumun özgünlük, farklılık ve potansiyelini ortaya koymak açısından avantaj sağlamaya bileceği üzerinde durulmaktadır. Çünkü sosyal hizmet açısından farklılıklar, değişme ve gelişme için temel kabul edilir. Yani sosyal hiz-

met, temel sosyal yararlar anlamında sosyal adalete yönelirken aynı zamanda bireysel özgünlükler ve farklılıkların korunması ve self-determinasyonun sağlanmasına da çalışmaktadır. Kuşkusuz, hem sosyal koşullara hem de bireye, değişme ajanlığı nosyonu ile yaklaşmak zor bir görevdir. Böylesi zor bir görevi, içinde yaşanan toplumsal ve küresel süreç çerçevesinde, birey ve toplumun sosyal refahını sağlamak amacıyla yerine getirmek bilimsel temele dayalı, ilke, değer ve felsefesini uygulamasına yansıtılmış, sanat yönü ağır basan bir uygulama gerektirmektedir. Özde, self-determinasyon ve sosyal adalet ikilemi birbirini zedeler gibi görünse de uygun kullanıldığı takdirde mesleğin en özgün ve güçlü yanlarından birini oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi, sosyal hizmet, gelişimine yol açan koşullar itibarıyla self-determinasyon ve sosyal adalete aynı anda yönelmektedir. Yukarıda açıklandığı üzere, mesleği *organize eden* bu iki değer, zaman ve toplumsal koşullara uygun bir dengeye oturtulamadığı takdirde adeta birbirini zedelemektedir.

Esasen, sosyal hizmet, teorik düzeyde, tüm mesleki çabalarını müracaatçılarının ve tüm toplumun self-determinasyonuna ve sosyal adalete yöneltir iken nasıl olup da bu iki değer sosyal hizmette bir tartışma konusu haline gelmiştir?

Sosyal hizmet, gerek makro gerek mikro sosyal hizmet uygulamaları ile hem self-determinasyona hem de sosyal adalete yönelirken, genellikle makro sosyal hizmet uygulamaları sosyal adalet, mikro sosyal hizmet uygulamaları ise self-determinasyon

ile karakterize edilmektedir. Sosyal hizmetin mesleki müdahalelerinde kullandığı problem odaklı bakış, durumun sosyal-çevresel açıklanmasından ziyade bireysel açıklanmasına izin vermektedir. Nitekim, Ryan'ın da belirttiği gibi, bir problemden etkilenen ve etkilenmeyen bireyler arasındaki farklılıkları problemin nedeni olarak tanımlayıp bu farklılıkları düzeltmek için müdahaleler tasarlamak aldatıcı bir mantıktır ve bu mantık Kagle ve Cowger (1984, 347) tarafından "**müracaatçıyı suçlamak**" (blaming the victim) olarak adlandırılmaktadır. "Müracaatçıyı suçlamak" için mutlaka problemlerin müracaatçıların bireysel hatalarından kaynaklandığına inanmak gerekmez. "Müracaatçıyı suçlayanlar" genellikle problemlerin çevresel koşullardan kaynaklandığını ısrarla savunurlar, bilimsel yöntemleri kullanırlar ve insancıl değerlere sahiptirler. Fakat problemleri çözümlenmeye çalışırken yöneldikleri odak, problemlerin kişisel sonuçları olur, probleme ilişkin çevresel nedenlere ilgi göstermezler (Kagle, Cowger, 1984, 347). Problem odaklı değerlendirmede, insanları önemli ölçüde etkileyen çevrenin önemi bilinse de geniş sosyal değişkenler nadiren dikkate alınır. Hatta yoksulluk gibi koşullar insanların yaşamlarını yönetme becerisini ciddi bir biçimde sınırlayan durumlar olarak görüldüğünde bile, ilgi, genellikle, etkilenen davranışları değiştirme çabası üzerinde odaklanır. Sosyal koşulları değiştirmedeki zorluk, meslek elemanlarını bu faktörleri tablodan çıkartmaya zorlar. Böylelikle meslek elemanları, problemin kaynağı olarak problemleri insanları görmeye başlar (Weick ve ark.

1989, 350; Cowger, 1994, 264). Esasen, problem üzerinde odaklaşma, müracaatçının kişisel ve sosyal güçlerini kullanmasını kısıtlarken, müracaatçıyı kurban haline getiren, eşitsiz güç ilişkilerini üreten ve düzenleyen sosyal yapıyı sağlamlaştırır (Cowger, 1994, 264). İnsan problemlerinin nedeni olarak bireysel yetersizlikleri görmek ise, açıkça, sosyal hizmetin değiştirmeye çalıştığı statükoyu korumak anlamına gelmektedir. Bir örnek ile açıklamak gerekirse, problem üzerinde odaklanıldığında, işsiz bir kişi problemdir. Sosyal hizmet müdahalesi, bu insanın niçin çalışmadığı gibi insanda olan bir eksiklik üzerinde odaklaşır. Bu durum ise, müracaatçının işi olmamasından dolayı zaten yaşadığı güçsüzlüğü pekiştirir. Aynı zamanda, böylesi bir müdahale, iş için olanak sağlamayan ekonomik ve sosyal yapılara izin verirken, eşitsiz güç ilişkilerini üreten sosyal yapıları pekiştirir. Böylesi bir durum, sosyal hizmeti sosyal reform odağından uzaklaştırır. Esasen, sosyal hizmet literatüründe bireysel tedavi mi yoksa sosyal reform mu sorusunun sorulmasının temel nedenlerinden biri de budur. Nitekim, sosyal hizmet mesleki uygulamalarında self-determinasyonu başat bir değer olarak uygulamasının temel bir bileşeni haline rahatlıkla getirebilirken, sosyal adaleti aynı biçimde uygulamasına aktaramamıştır. Çünkü, sosyal işlevselliği etkileyen herhangi bir sorunu ya da ihtiyacı olan bir kişi, grup ya da toplumun durumunu, onu çevreleyen geniş sosyal koşullar bütünlüğünde ele almak son derece kolay olmakla birlikte, bu koşullara yönelen mesleki müdahaleler tasarlamak ve uygulamak ciddi güç-

lükler taşımaktadır. Böylesi bir zorluk karşısında sosyal hizmet, karşılaştığı ve çözümlenmeye çalıştığı birey ve toplum sorunları karşısında adeta birey ve toplumu suçlayarak sorun ve ihtiyaçların ortaya çıkışında temel bir etken olan geniş sosyal yapı değişkeninden uzaklaşabilmektedir. Böylesi bir durumda ise, sosyal hizmet kendini tanımlarken kullandığı temel kavramlardan olan "değişme ajanı", "statükoyu değiştirmeye çalışmak" gibi kavramlardan uzaklaşır. Oysa sosyal hizmet, doğası gereği, açıkça, statükoya karşıdır.

Sosyal hizmet kimliğinin teorik düzeyde tanımlanmış asli bir parçası olmasına rağmen niçin sosyal reform odağından, makro sosyal hizmet uygulamalarından ya da sosyal adaletten uzaklaşma eğilimindedir? Bu sorunun yanıtını, öncelikle, mesleğin toplumla olan ilişkisinde aramak gereklidir. Toplum, tüm diğer mesleklere yaptığı gibi, sosyal hizmete de bir misyon yüklemiştir. Bu misyon ise, bireyin sosyal işlevselliği ve çevresi ile olan etkileşimi çerçevesinde sosyal refaha yönelen değişme ajanlığıdır. Tüm toplumsal yaşam ve kurumlar, en temelde, birey ve toplumun sosyal işlevsellik ve sosyal refahını sağlamaya yönelmektedir. Bu tanımlama, toplumun, toplum olmaktan kaynaklanan pek çok fonksiyonu ile bir mesleği –sosyal hizmeti- doğrudan ilişkilendirdiği noktasını daha da belirginleştirmektedir. Teorik düzeyde böyle bir ilişkilendirme, sosyal hizmet ile toplumu sıklıkla karşı karşıya getirmektedir. Çünkü, toplum her ne kadar anılan fonksiyonu sosyal hizmete teorik düzeyde yüklemiş olsa da, toplumu oluşturan çeşitli grupla-

rın yararı bu fonksiyon ile uyumlu olmayabilir. Bu durumda, toplum ya da kimi kişi ya da toplumsal gruplar mesleki uygulamayı engelleyebilir, bozabilir ya da tersine çevirebilir. Örneğin, sosyal kişisel çalışma uygulamasında herhangi bir haktan yararlanamama sonucu oluşan problem durumunu, bireysel özellikler ile açıklamak, problem durumunun kişinin yaşamında oluşturduğu sonuçlar üzerinde odaklaşarak, nedenler üzerinde odaklaşarak, toplumun mesleğe dayattığı koşullar olarak düşünülebilir. Yine, sorun çözme sürecinde, müracaatçı sisteminin self-determinasyon hakkı gerçekleştirilmeye çalışılırken bu hakkın gerçek bir biçimde yaşama geçmesini sağlayan sosyal kaynakların yokluğunu görmezden gelmek ya da bu hakkın gerçekleşmesine yönelik mesleki çabalara girişmek mesleki uygulamayı zayıflatan toplumsal kaynaklı düşünce biçimleri olarak ele alınabilir. Witkin (1998, 484)'in belirttiği gibi, sosyal hizmet değiştirmeye çalıştığı sistem tarafından desteklenmekte ve biçimlenmektedir. Her sistem gibi toplumsal sistem de değişmeden ziyade uyum eğilimindedir. Ayrıca, sosyal hizmeti destekleyen, biçimleyen, uygulama alanı ve uygulama yetkisi tanıyan toplum onu denetlemektedir. Bu sözlerin anlamı, asla, mesleğin toplumun denetiminden kaçınması demek değildir. Bu durum, özünde son derece temel bir çelişkiyi barındırmaktadır. Bu çelişki, mesleği çevreleyen, onu vücuda getiren temel varlık olan "toplum"un, bu gücü verdiği meslekten, kendini (toplumu) ve üyelerini değiştirmesini beklemesinden kaynaklanmaktadır. Doğal olarak, değişme oryantasyonlu bir

mesleğin, her zaman toplumun kimi temel değerlerine uygun olamamasının ya da toplumun farklı değerler ile karakterize edilen kesimlerince kabul görmemesinin ve hatta reddinin söz konusu olacağı düşünülebilir. Tüm bunlar ışığında, meslek, değişme oryantasyonlu çabalarının parametrelerini dikkatli bir biçimde ele almalıdır.

Değerleri ve yararları farklı olan insan gruplarının var olduğu bir ortamda uygulanan bir meslek olarak sosyal hizmet "değişme ajanı" fonksiyonunu yerine getirdiğinde politik bir tutum mu izlemiş olmaktadır? Çünkü sosyal hizmetin bireysel ya da toplumsal düzeyde değiştirmeye çalıştığı sosyal işlevsellikle ilişkili konular, açıkça, süren durumu birilerinin lehine değiştirmektedir. Örneğin, gündüz bakımevi hizmetinden çalışan boşanmış kadınların öncelikli olarak yararlanması için yürütülen bir mesleki çalışma sonucunda, bu hizmetten yararlanması gereken bir başka grup kaynak yokluğu nedeni ile dışta bırakılabilir. Esasen, tüm sosyal hizmet faaliyetleri, özü itibarıyla, bilinçlilik (consciousness) ya da kaynakların dağılımı (allocation of resources) ile ilgili olduğundan zaten politiktir (Abramovitz, 1993, 6; Domanski, 1998; Hartman, 1993). Yoksun grupların kaynaklardan daha anlamlı paylar alabilmesi uğraşısında olan bir meslek olarak sosyal hizmet, bu anlamda politik olduğunun bilincinde olarak değişme ajanlığı fonksiyonunu tüm topluma karşı olan sorumluluğunu da göz önüne alarak yerine getirmelidir. Çünkü sosyal hizmetin nihai amacı, tüm toplumun sosyal işlevselliği ve sosyal refahıdır.

SONUÇ

Sosyal hizmet, açık bir biçimde, sosyal reform ve bireysel tedaviye aynı anda yönelmektedir. Bu iki odağa aynı anda yönelme aynı zamanda sosyal hizmetin ortaya çıkış nedenidir. Bununla beraber, sosyal hizmetin kendine yön veren temel iki değerinden biri olan self-determinasyona sosyal adalete göre daha fazla önem verdiği açıktır. Bunun nedenlerini ise mesleğin gelişim parametreleri, içinde yaşanılan toplumsal koşullar ve toplumla olan ilişkisinde aramak gereklidir. Bu durumun en temel nedeni ise sosyal hizmetin Witkin (1998, 484)'in belirttiği gibi, değiştirmeye çalıştığı sistem tarafından desteklenmesi ve biçimlenmesidir. Farklı gruplar, farklı değerler ve farklı yararlar ile tanımlanan bir toplum yapısı içerisinde –ki böyle bir yapı son derece normaldir– kaynakların dağılımını yoksun gruplar yararına değiştirmek amaçlı bir mesleki faaliyet, kendisine bu işlevi yükleyen toplum tarafından sosyal adalet işlevinden kolayca uzaklaştırılabilmektedir.

Bu durumun bir uzantısı olarak, sosyal hizmet, kendi literatüründe, misyonunun sosyal reform mu bireysel tedavi mi, uyum mu değişme mi, self-determinasyon mu yoksa sosyal adalet mi olduğunu tartışmaktadır. Bu sorular, *yanlış* sorulardır. Çünkü, sosyal hizmet kendini *değişme ajanı* olarak tanımlamaktadır.

Sosyal hizmet, self-determinasyon ve sosyal adaleti bütünleştirmek sorumluluğunda olan bir meslektir. Esasen, Şahin (1999, 67)'in de belirttiği gibi, self-determinasyon ve sosyal adalet birbirini destekleyen kav-

ramlardır. Çünkü self-determinasyon, insanın değer ve onuru büyük ölçüde sosyal koşullara bağlıdır. Nitekim, self-determinasyon açısından en etkili kararlar insanların seçenekleri ve onları hayata geçirebilecek güçleri olduğunda gerçekleşebilir. İnsanların seçeneklerinin olması ve bu seçeneklerini hayata geçirebilecek güce sahip olmaları ise temel yararlar (sağlık, eğitim, beslenme, istihdam v.b.) ulaşabilmelerine bağlıdır. Bu durum ise, açıkça, sosyal adalete işaret etmektedir. Nitekim, toplum olma duygusu ise en iyi, eşitlik ve sosyal adaletin yeşerdiği ortamlarda gelişir. Bu karşılıklı "olmazsa olmaz" ilişkisinden dolayı, Şahin (1999, 67)'in de belirttiği gibi, sosyal adalete yönelmeden self-determinasyona yönelme ya da self-determinasyona yönelmeden sosyal adalete yönelme mesleki uygulamanın kısırlaşması ve hatta yapılan mesleki faaliyetin sosyal hizmete aşına, ancak kesinlikle sosyal hizmet sayılamayacak bir faaliyet olmasına yol açabilecektir. Nitekim, literatürde, sosyal hizmet mesleğinin, sosyal adalete, self-determinasyona göre daha az yöneldiği ve böylelikle mesleğin temel misyonundan zaman zaman uzaklaşabildiği vurgulanmaktadır (Şahin, 1999; Şahin, 2000; Figueira, 1993, 179; Specht, 1990; Jannson, 1990; Dolgoff, 1981, 284-285). Bu nedenle, sosyal reform mu yoksa bireysel tedavi mi sorusu yanlış bir sorudur. Dolayısı ile, mikro sosyal hizmet uygulamaları ile alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal adalete sosyal refah politikasına katılım yolu ile büyük katkılar verdikleri, literatürde pek çok yazar tarafından belirtilmektedir (Şahin, 1999; Şahin,

2000; Figueira, 1993; 179; Specht, 1990; Schorr, 1985; Jannson, 1990; Dolgoff, 1981, 284-285). Aynı zamanda, tüm makro sosyal hizmet uygulamaları, self-determinasyonu temel bir öge olarak uygulamalarının temeline oturtmaktadır. Örneğin, sosyal kişisel çalışma uygulaması çerçevesinde bir müracaatçıya sağlanan sosyal yardım ya da müracaatçı sisteminin sağlık yardımından faydalanmasını sağlamak, öзде, alanda çalışan sosyal hizmet uzmanları için, o müracaatçı düzeyinde, sosyal adalete katkı anlamına gelmektedir. Yine, benzer koşulları paylaşan yoksun müracaatçı grupları için sosyal refah politikasını etkileme, bir başka deyişle, *durumun uygunlaştırılması* yolu ile sosyal işlevselliğin artırılmasına yönelik makro sosyal hizmet uygulamalarının başarısı, ancak, o müracaatçıların yaşamlarını bütünsellik içerisinde kavrayan mikro uygulamaların varlığı ve başarısına bağlıdır. Bu anlamda, sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin yapılan makro ve mikro ayrımını sınıflandırma açısından yapılmış bir ayırımdır. Sosyal hizmet, Koşar (1992)'in deyişiyle bir saatin sarkacı gibi, mikro uygulamalarından edindiği bilgiyi makro uygulamalarına, makro uygulamalarından elde ettiğini ise mikro uygulamalarına götürek mesleki uygulamasını zenginleştirir. Bu ise, sosyal hizmette kabul gören tüm sosyal hizmet uzmanlarının tüm müdahale biçimlerinde yeterli olması gereğini doğuran genelci uygulamayı (generalist practice) doğurmuştur (Meenaghan, 1987, 82).

İnsana "çevresi içerisinde birey" holistik bakışı ve sistem yaklaşımı içerisinde yaklaşan, birey ve toplum refahında birey ve topluma karşılıklı

görev ve sorumluluklar yükleyen sosyal hizmet mesleği, kendi kimliğini gerçekleştirmek ve diğer yardım veren mesleklerden farkını ortaya koyabilmek açısından, bireysel tedavi ve sosyal reformu kimliğinin asli bir parçası haline getirmek sorumluluğundadır.

KAYNAKLAR

- ABRAMOWITZ, Mimi. "Should All Social Work Students Be Educated For Social Change", *Journal Of Social Work Education*, V. 29, N. 1, 1993, p. 6-11.
- ABRAMOWITZ, Mimi. "Social Work and Social Reform", *Social Work*, V. 43, N. 6, 1998, p. 512-526.
- COMPTON, Beulah, Robert, Burt GALAWAY. *Social Work Processes*, Homewood, Illinois: The Dorsey Press, 1979.
- COWGER, Charles D. "Assessing Client Strengths: Clinical Assessment for Client Empowerment", *Social Work*, V. 39, N. 3, 1994, p. 262-268.
- DEAN, Harvey "Social Work and the Concept of Individualism", *Families in Society*, V. 75, N. 7, 1994, p. 423-428.
- DOLGOFF, Ralph L. "Clinicians as Policymakers." *Social Casework*, V. 62, N. 5, 1981, p. 284- 292.
- DOMANSKI, Margaret Dietz. "Prototypes of Social Work Political Participation: An Empirical Model" *Social Work*, V. 43, N. 2, 1998, p. 156-167.
- FIGUEIRA-McDONOUGH, Josefina. "Policy Practice: The Neglected Side Of Social Work Interventions", *Social Work*, V. 38, N. 2, 1993, p. 179-188.
- GREENE, R. Roberta, Ruth I. KNEE. "Shaping The Policy Practice Agenda of Social Work in the Field of Aging" *Social Work*, V. 41, N. 5, 1996, p. 553-560.
- HARTMAN, Ann. "The Professional is Political", *Social Work*, V. 38, N. 4, 1993, p. 365-366.

- HAYNES, Karen S. "The One Hundred-Year Debate: Social Reform Versus Individual Treatment", *Social Work*, V. 43, N. 6, 1998, p. 501-509.
- JONES, Catherina. "Types of Welfare Capitalism", *Government and Opposition*, V. 20, N. 30, 1985, p. 328-342.
- JANSSON, Bruce S. *Social Welfare Policy: From Theory to Practice*, California, Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1990.
- KAGLE, Jill Doner, Charles D. COWGER. "Blaming the Client: Implicit Agenda in Practice Research" *Social Work*, V. 29, N. 4, 1984, p. 347-352
- KOŞAR, Nesrin. *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*, Ankara: 1992.
- KUT, Sema. *Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: 1988.
- MEENAGHAN, Thomas M. "Macro Practice: Current Trend and Issues", *Encyclopedia Of Social Work*, 18 th Edition, Silver Spring, Md, National Association of Social Workers, 1987, p. 82-89.
- PINCUS, Allen, Anne MINAHAN. *Social Work Practice: Model and Method*. Illinois: Peacock Press, 1973.
- RAWLS, John. *A Theory of Justice*, Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1971.
- REIN, Martin. *Social Policy*. New York: Random House, 1970.
- SCHORR, Alvin. "Professional Practice as Policy", *Social Service Review*, V. 59, N. 2, 1985, p. 178-196.
- SPECHT, Harry. "Social Work and Popular Psychotherapies", *Social Service Review*, V. 64, N. 3, 1990, p. 345-357.
- ŞAHİN, Fatih. "Sosyal Hizmetin Doğası ve Paradigmaları" Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet, Editör: Prof. Dr. Nesrin G. Koşar, Ankara: 1999, s. 60-74.
- ŞAHİN, Fatih. *Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Refah Politikası Süreçlerine Katılımı*, Ankara: 2000.
- WEICK, Ann, Charles RAPP, W. Patrick SULLIVAN, Walter KISTHARDT. "A Strengths Perspective for Social Work Practice", *Social Work*, V. 34, N. 4, 1989, p. 350-354.
- WAKEFIELD, Jerome Carl. "Psychotherapy, Distributive Justice and Social Work. Part 1: Distributive Justice as a Conceptual Framework for Social Work", *Social Service Review*, V. 62, N. 2, 1988, p. 187-210.
- WITKIN, Stanley L. "Is Social Work an Adjective", *Social Work (Special Centennial Issue)* V. 43, N. 6, 1998, p. 483-486.
- WYERS, Norman L. "Policy-Practice in Social Work : Models and Issues", *Journal of Social Work Education*, V. 27, N. 3, 1991, p. 241-250.
- *